

Õiguskantsler

Teie 05.03.2023 nr

Meie 14.03.2023 nr 16-4/230342/2301369

Austatud avaldaja

Küsisite, kas Riigikogu valimise seadus on kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 60 sätestatud põhimõtetega ning sättega, mille kohaselt Riigikogu korralised valimised toimuvad märtsikuu esimesel pühapäeval, neljandal aastal, mis järgneb eelmistele valimistele. Märkisite, et pabersedeliga saab hääletada vaid korra, kuid elektroonilist häält saab muuta. Küsite ka kontrollimehhanismide kohta, mis välistavad e-häälte võltsimise või muutmise.

Tänan Teid paljudele oluliste küsimuste eest.

Riigikogu valimistel kehtivad põhimõtted on eesti keeles põhjalikult lahti kirjutatud põhiseaduse kommenteeritud väljaandes [paragrahvi 60 kommentaarides](#)¹. Kommentaarid lähtuvad demokraatlikes õigusriikides üldtunnustatud arusaamadest.

Lõplikud otsused seaduste põhiseaduspärasuse ja hääletamisviiside õiguspärasuse kohta langetab vajadusel Riigikohus. Siin saan selgitada, et senini on peetud vajalikuks pakkuda kõikidele valimisõiguslikele kodanikele hõlpsasti kasutatavat võimalust hääle andmiseks. Seda nõuab valimiste üldisuse põhimõte. Kõik hääletamisviisid kogumina peavad looma võimaluse võimalikult lihtsalt valimistel osaleda. See, et erinevad valijad kasutavad erinevaid hääletamisviise pole keelatud, oluline on, et ühtki osa valijaskonnast ei jäeta korralduslike võtetega hääletamisest kõrvale.

Eestis on lisaks oma valimisringkonna valimisjaoskonnas hääletamisele lubatud erinevaid hääletamisviise, sh väljaspool oma valimisringkonda hääletamine kahte ümbrikusse pandava sedeliga, kodus hääletamine ja elektrooniline hääletamine. Saksamaal, Šveitsis jm demokraatlikes õigusriikides kasutatakse üha aktiivsemalt kirja teel hääletamist, so hääletamist koju saadetud hääletamissedeliga, mis täidetakse omal vastutusel enda valitud ümbruses ja tagastatakse valimiskomisjonile kahes ümbrikus posti teel.

Postiga saadetava kirja teel hääletamise turvalisem ja mugavam alternatiiv on elektrooniline hääletamine. Üleriigilistel valimistel pole seda teistes riikides kasutusele võetud peamiselt selle tõttu, et kõikidel valimisõiguslikel inimestel ei ole elektroonilist isikutuvastamist ja allkirjastamist võimaldavat kohustuslikku ID kaarti, mida kasutatakse laialdaselt oluliste õiguste kasutamisel ja kohustuste täitmisel, mis on karistusõiguslikult kaitstud ja mille turvaliselt

---

¹ J. Jäätma, A. Koitmäe, T. Runthal, põhiseaduse § 60 kommentaarid. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 5. vlj, 2020.

hoidmise vajadust ning loovutamise keeldu inimesed mõistavad. Varjatumalt on täiendavate hääletamisviiside vältimise taga ka mõnede poliitikas osalejate lootus, et neid mittetoetavad valijad võtavad praktilistel põhjustel valimisest vähem osa (näiteks ei telli mitu nädalat enne valimisi koju hääletamissedelit ja kahte ümbriku ega saada seda postiga tagasi).

Vastavalt Riigikogu valimise seadusele peab interneti teel hääletamise süsteem olema enne kasutusse andmist testitud (st kinnitatud, et hääled salvestatakse elektroonilises valimiskastis nii nagu need on antud ja loetakse nii nagu valijad need andsid) ja sõltumatult auditeeritud (kontrollitud, et kõik interneti teel hääletamise korraldajate toimingud vastavad ette nähtud ausust ja turvalisust tagavatele reeglitele). Nn kahe ümbriku lahendus võimaldab vältida mitmekordset hääletamist nii interneti teel hääletamisel kui väljaspool elukohajärgset ringkonda pabersedeliga hääletamisel. Nn välimine ümbrik kannab hääletaja kindlakstegemiseks vajalikku infot ja eemaldatakse enne sisemise ümbriku avamist. Nii tagatakse hääle anonüümsus. Kui üks inimene on hääletanud mitu korda, läheb seaduses määratud reeglite järgi lugemisele üks hääle – viimasena antud elektrooniline või pabersedelil hääle. Senised kontrollmehhanismid - testid ega auditid- pole näidanud, et elektrooniline hääletamine või selle korraldamisel tehtud toimingud moonutaks valija tahet või oleks olnud muul moel reeglitevastased.

Riigikohus on kinnitanud elektroonilise hääle muutmise ehk nn virtuaalse valimiskabiini vajalikkust. Muuhulgas saab nõnda demotiveerida võimalikke kurjategijaid, kes sooviksid valijat vaba tahte avaldamisel takistada – kuriteo toimepanemine võib tuua vanglakaristuse, kuid soovitud hääle mitte, sest inimene asendab selle vaba tahte avaldusega. Ühetaolisuse põhimõte nõuab seda, et iga valija kohta läheks arvesse üks hääle. Erinevad hääletamisviisid ühetaolisuse põhimõtet ei riku (vt selle kohta eelviidatud põhiseaduse kommentaaride p 34 jj).

Enne valimispäeva hääletamine e eelhääletamine on kasutusel aastakümneid. Mõnedes riikides on eelhääletamise aeg väga pikk, Eestis võrdlemisi lühike. Ka eelhääletamise lubamine on nõutav valimiste üldisuse ehk kõikidele soovijatele kättesaadavuse tagamiseks.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise